

Diana Pungeršič

**Drago Jančar: *Maj, november.*
Ljubljana: Modrijan, 2014.**

Drago Jančar, ugledno ime slovenske sodobne literarne klasike, zlasti del z zgodovinsko temo, se v svojem jubilejnem, desetem romanu odmakne od zanj bolj značilnih zgodovinskih okvirov in zagriže v slovensko tajkunsko posttranzicijsko stvarnost, s čimer se pridruži že kar kopici avtorjev (Glavan, Podstenšek, Simonišek, Skubic ...), ki se zadnje čase lotevajo aktualnih družbenih razmer. Z izbiro mladega protagonista na pragu odraslosti roman za nameček, vsaj načeloma, poseže v najbolj živ in hkrati tudi najbolj spremenljiv del družbe. Tematika (vse poznejšega) prehoda mladostnika v svet odraslih je zaradi precej korenitih in naglih sprememb v načinu življenja vedno bolj pereče področje (slovenske) družbene stvarnosti, s katerim se tako neposredno, kot smo priča v tem romanu, za zdaj morda veliko bolj kot književniki ukvarjajo najrazličnejši strokovnjaki. Pisatelj je namreč v srčiko svojega romana postavil enega ključnih vidikov prehoda v polnokrvno odraslo dobo, finančno neodvisnost oziroma vstop mladega človeka na trg delovne sile, pri čemer fokus razširja tudi na druge plati (izgradnje) človekove osebnosti.

Za potek celotne zgodbe je odločilen uvodni dunajski pripetljaj – usodno srečanje mladega umetnika, osrednjega protagonista romana, in uspešnega poslovneža, ki prvemu življenje za šest mesecev obrne na glavo. Ciril Kraljevič, sedemindvajsetletni falirani študent etnologije in nadobudni violinist, se lepega dne z dunajskih ulic, kjer se zadnje tri leta preživlja kot poulični umetnik, impulzivno vrne v Ljubljano, v mesto, iz katerega je razočaran odšel v iskanju lepšega jutri. Nenadejana vrnitev ne pomeni koraka nazaj v znano stanje, temveč soočenje s povsem nasprotnim svetom, kot ga je kot “umetniška duša” kadar koli poznal. Na vsem lepem, brez večjih zatiklajev, Cirilovo notranjo glasbeno pokrajino kakor tudi njegovo fizično okolje prekrije svet biznisa, poslov, naložb, gradbenih projektov, svet, ki mu je povsem tuj in nov. Njegov cilj postati

gmotno preskrbljen in neodvisen je z novo službo in vstopom v vedno bolj sumljivo poslovno sfero sicer res izpolnjen, vendar za ceno osebnostne zmedenosti in povečane stiske, ki jima botruje odpoved glasbi. Glasba, ki naj bi bila njegova strast, postane le še predmet hrepenenja, Ciril pa moška različica lepe Vide. Negotovo se riše tudi njegovo zasebno življenje. Kakor je pasiven v novi poklicni sferi, kjer se na milost in nemilost preda poslovnežu Doberniku, tako omleden in zavrt je tudi v starih in novih odnosih z ženskami, potencialnimi partnerkami. Zlasti povedna je zveza s šefovo hčerjo, ki nad njim izvaja seksualno dominacijo.

Svojevrstno nadvlado nad njim s svojo "dobroto" izvaja tudi Dobernik z ozko pragmatično miselnostjo kopičenja denarja. Čeprav dobršen del romana neposredno prikazuje delovanje poslovne sfere, ta vseeno ostaja bolj v funkciji kulise, morda tudi teze, in ne predmet poglobljene obravnave njenega perfidnega delovanja, kot smo bili denimo pred kratkim priča v Skubičevem romanu *Samo pridi domov*. Svet, v katerega Jančar katapultira svojega v bivanjsko zanko ujetega protagonista, je predstavljen shematično, neredko tudi klišejsko, predvsem pa v ničemer ne izpostavlja slovenske specifikke, na primer brezsravnega parjenja gospodarstva s politiko. Pojavi, kot so finančne goljufije, podtalno poslovanje, sumljivi denarni tokovi, neplačani delavci z juga, lahkoverni poslovni partnerji, mične tajnice ljubice, zafrustrirane in neuresničene žene, razvajene hčere, razkošne vile in dragi avtomobili, niso v romanu nič več in nič manj kot zgolj to in bi jih utegnili najti tudi v kaki drugi deželi. Njihove usode (nemara z izjemo usode Dobernikove žene) in narava tega sveta ostanejo brez globljega literarnega uvida, v fazi nakazovanja. Kajti bralec poslovno sfero uzira skozi neizkušene in naivne oči Cirila, kar omogoča le površinsko motrenje, le parcialno odstiranje zakulisja. Pri čemer Jančar v slogu svojega naivnega junaka ostaja politično korekten, nakazan je nekoliko posmehljiv, ironičen ton, še najeksplicitneje viden v imenih Kraljevič, Pšeničnik, Piščanec, Dobernik, Bariton ipd. ter omembi državne proslave z rdečimi kravatami in rdečimi blazerji in *Internacionalo* kot himno.

Pripoved romana je zastavljena klasično, s tretjeosebним personalnim pripovedovalcem, ki se na začetku romana nekajkrat oglasi kot vsevedni. V počasni in po začetnem obratu vse bolj predvidljivi premočrtnosti dogajanja pogosto nastopajo tudi reminiscence na Cirilovo preteklost, ki deloma pojasnijo njegovo zagodenost in frustracijo. Kajti ne nazadnje je v ospredju Cirilova usoda, njegova eksistenčna dezorientiranost, pri kateri se vse bolj razodeva, da problem ne tiči le v družbi, ki je selektivna in zahteva prožnega posameznika in v kateri so zasanjani, neodločeni pasivni umetniki nezaželeni, temveč v Cirilu samem, ki ne premore notranje

trdnosti, da bi se spopadal z izzivi življenja. Njegovo omahljivost povsem očitno pokaže njegov resignirani odziv ob konfliktu na fakulteti s profesorjem Toplarjem, iz katerega se umakne kot poraženec.

Roman vendarle ponudi precej gradiva tudi za uziranje Cirilove usode mimo aktualne družbene stvarnosti, s čimer se Jančar ogne docela očitni teznosti. Protagonistovi zagozdenosti bi utegnili botrovati latentna bolečina ob izgubi mame v ranem otroštvu, ki jo bralec lahko zgolj slutiti, saj roman o tem neposredno ne govori, in posledično odraščanje v družbi tete in zlasti globoko religioznega očeta, ki ga je vzgojil v bogaboječnosti. Nanjo bralca opozarja Cirilova plahost v dejanjih, predvsem pa Cirilovo nenehno sklicevanje na božje postave, ki jih ima menda tako ponotranjene, da skupaj z ljudskimi napevi in izbranimi navedki iz slovenskih popevk ali poezije, tudi klasične glasbe (medbesedilni vložki so eden glavnih stilnih prijemov pripovedi) predstavljajo njegov temeljni miselni okvir in življenjsko vodilo. A tudi dosledno katoliška vzgoja fantu očitno ne more povsem preprečiti stika z zlom, ki ga, kot se iz vrstice v vrstico vse bolj razjasnjuje, simbolizira v njegovih očeh menda sicer povsem dobronamerni poslovnež Dobernik. S takšno vzgojo bi bilo moč upravičiti tudi nekaj Cirilovih osebnostnih potez, kakršne so naivnost, nerazgledanost in plahost v odnosu do sveta in ljudi okrog sebe, ki bi jih težko pripisali zdajšnjemu, neizbežno globaliziranemu sedemindvajsetletniku, kaj šele študentu umetniku z izkušnjo bivanja v tujini.

Enako verjetna je tudi razlaga, da Ciril nadarjenosti, o kateri je veliko bolj kot sam prepričan njegov v duhu nenehno prisotni oče, preprosto ne premore, in tako njegova frustracija ob neuspehu izhaja iz projekcij, ki mu jih je oče vcepljal od malega (in so posledica njegove neuresničenosti v učiteljskem poklicu?), iz nauka, da vsakdo ob rojstvu prejme talent, dar, ki ga mora negovati, sicer ga kaj hitro izgubi. Določeno nelagodje, ki ga sin čuti do očeta, je slutiti tudi iz dejstva, da se v šestih mesecih Cirilovega bivanja v Sloveniji niti enkrat ne snideta in da je Ciril etnologijo, namesto študija na akademiji za glasbo, kot bi pričakovali od bodočega glasbenika, izbral iz nekakšnega kljubovanja očetu. S tem bi si lahko razložili Cirilovo – v njegovih očeh precej neproblematično – šestmesečno odpoved glasbi ter poznejšo nezmožnost vrnitve k umetnosti. Roman vsekakor uspe prikazati, da je za uspeh, ki ga pri Cirilu ni slutiti niti na koncu predora, potrebno vse kaj drugega kakor večinska logika povprečneža v slogu, če bi imel denar, bi se nekega dne posvetil samo glasbi. Denar kot absolutni prvi pogoj, ne pa logična posledica delovanja, kot nazadnje ironično pokaže uspeh njegovega dunajskega klezmer banda prav v času, ko ga je sam zapustil.

Kajti samo po sebi je razumljivo, da poslovni svet – naj bo skorumpiran ali ne – z umetnostjo ni kompatibilen in bi se Ciril kot umetniška duša (čeravno ne genialna) v njem neogibno počutil nelagodno ali, še boljše, nesrečno. Hkrati pa je v ozadju čutiti težnjo, da bi del krivde za junakov tragični konec, ki ga Jančar nameni svojemu nedejavnežu, morali pripisati tudi nezdravi družbeni klimi, aktualnim družbenim razmeram, ki nemara niso zgolj specifično slovenske, čeprav se tako prikazujejo, ki nudijo ugoden substrat za razrast prilagodljivih posameznikov, kakršen je v romanu na primer Cirilov sostanovalec iz študentskih let Bariton. Tudi on je, podobno kot poslovno okolje, prečitno v vlogi statista za izpeljavo ideje. Študiral je pravo, a se je uspešno prilagodil, se znašel in zdaj dela kot šef v marketingu, tudi zasebno življenje si je uredil po (nekdanjih) šablonah; pri sedemindvajsetih je že poročen z dvema otrokoma, za nameček pa tudi že dovolj zdolgočasen ali zgolj moralno iznakažen, da ima ljubico, čisto po naključju Cirilovo nekdanje dekle. Po verjetnostnem računu (ki v literaturi bržda ne pride v poštev) je moral Ciril imeti pravicato smolo, da se druži ravno s tako nestvarnim primerkom svoje generacije – večinoma vse prej kot poročene, situirane, ustaljene – in da tudi zaradi zmotnih predstav glede “izjemnosti” lastne nerealizacije doživlja še toliko večjo stisko.

Tudi slogovna enorazsežnost in značilen “jančarjevski” književni jezik ne govorita v prid prepričljivosti tega romana. Avtorjeva siceršnja odlika, jezik v visokih legah, s katerim se je proslavil v svojem dosedanjem opusu in ga je v zadnjem romanu *To noč sem jo videl* denimo še znal vidno prilagoditi individualnosti posameznega pripovedovalca, za izbrani čas deluje kar nekoliko arhaično, glazirano ali vsaj nestvarno, četudi upravičeno z literarizirano besedilo. Že omenjene reference iz biblije, popevk, klasične glasbe ipd. skupaj z besediščem, katerega skrajno lego predstavljajo denimo besede *vagabund, milodar, hudir, stara sablja, lumpanje ...*, zlasti pa polikani opisi spolnosti v smislu *je legel nanjo, si jo je vzela*, še pogosteje pa kar namigovanja na sopenje, valjenje, prerivanje, ki mestoma povsem neprepričljivo preidejo v *fuk oz. fukanje*, nehote pomika zgodbo v neki drugi čas. Zlasti ob siceršnjem pomanjkanju sodobnih prijemališč, ki bi protagonistu bolj sidrali v tu in zdaj.

Prav tako se na slogovno-retorični ravni ni mogoče otresti občutka, da je romanu bistveno umanjala faza revizije, ki bi odpravila marsikje nadležne ponovitve raznoraznih nanašalnic, domislic oziroma primerjav, ki ne doprinesejo k razširitvi uvida v naravo stvari ali položaj posameznika. Ob tem se seveda bralec, ne le ob tej priložnosti, povsem upravičeno vpraša, ali slovenski literarni prostor preprosto ne boleha za romanomanijo. Za vsako ceno je treba napisati roman, četudi bi marsikdaj lahko

nastala povsem zgledna novela, kot bi se lahko zgodilo v dotičnem primeru, kjer je fokus na slikanju značaja enega lika, stanski liki pa so bolj v funkciji ponazoritve njegovih notranjih bojev.

Z izbiro mladega, identitetno izgubljenega protagonista ima delo obetaven nastavek za napeto in še kako aktualno eksistencialno odisejado v odgovorno, samostojno, če že ne samomislečo odraslost, z umestitvijo dogajanja v slovensko posttranzicijsko kloako tudi nadvse mikaven material za njeno izpeljavo, vendar se zdi, da roman te priložnosti preprosto ne izrabi. S Cirilom smo sicer dobili v slovensko literaturo nov vrhunski primerek značilno slovenskega pasivnega lika, ki pa bi mu težko nadel oznako aktualen, družbeno ozadje, na katerem ga slika, pa je premalo kompleksno in natančno obdelano, da bi lahko roman kot celota res kakovostno in prepričljivo izrekal literarno resnico o slovenskem mladem človeku 21. stoletja.